

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Lesní noviny – opora pro environmentální výchovu v předškolním vzdělávání

Vypracovala: Kateřina Hosenseidlová

Vedoucí práce: PhDr. Vácha Zbyněk, Ph.D.

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 23.6.2022

Kateřina Hosenseidlová (v.r.)

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu PhDr. Zbyňku Váchovi Ph.D. za cenné rady, projevenou vstřícnost, trpělivost a odborné vedení. Poděkování míří také k Mateřské škole Adamov a k rodinám, které byly ochotné pracovat s mým projektem a věnovaly mu svůj drahocenný čas. A v neposlední řadě děkuji své rodině, která mi byla po dobu studia velkou oporou.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na environmentální výchovu v předškolním vzdělávání a jejím hlavním cílem je představení výukového projektu, na téma lesní ekosystém. Environmentální projekt je ve formátu monotematického čísla novin s názvem „Lesní noviny“, který cílí na problematiku lesního ekosystému a obsahuje ucelené vzdělávací činnosti pro podporu výuky environmentální výchovy v mateřských školách. Teoretická část se věnuje pojmu environmentální výchovy, její charakteristice, metodických prvkům a možnosti využití lesní pedagogiky. Praktická část je v rámci provedeného polostrukturovaného rozhovoru věnována evaluaci práce s Lesními novinami přímo v praxi v mateřské škole a v rodinném prostředí, kde se vyskytují děti předškolního věku. Na základě získaného kladného hodnocení vypracovaného projektu, bude práce na projektu pokračovat a v řešení je další vydání Lesních novin.

Klíčová slova: environmentální výchova; předškolní vzdělávání; výukový projekt; lesní noviny; lesní ekosystém

ABSTRACT

The bachelor thesis is focused on environmental education in preschool education and its main goal is to present a teaching project on the topic of forest ecosystem. The environmental project is in the form of a monothematic issue of a newspaper called "Forest newspaper", which aims at the issue of the forest ecosystem and contains comprehensive educational activities to support the teaching of environmental education in kindergartens. The theoretical part deals with the concept of environmental education, its characteristics, methodological elements and the possibility of using forest pedagogy. The practical part is based on a semi-structured interview. It is devoted to the evaluation of work with Forest newspaper in practice in kindergarten and in the family environment, with children of preschool age. Based on the obtained positive evaluation of this project, the work on the project will continue and the next issue of Forest newspaper will be published.

Key words: environmental education; preschool education; educational project; forest newspapers; forest ecosystem

Obsah

Úvod.....	1
1 VYTVÁŘENÍ VZTAHU K PŘÍRODĚ	2
2 HISTORIE ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY	4
3 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ	6
3.1. Vývoj dítěte předškolního věku	6
3.2. Cíle environmentální výchovy v předškolním vzdělávání	8
3.3. Metody a didaktické zásady environmentální výchovy	9
3.4. Role učitele v environmentálním vzdělávání	10
4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA VE VZTAHU K RVP PV	12
5 TERÉNNÍ VÝUKA	16
6 LESNÍ EKOSYSTÉM A PODPORA VZDĚLÁNÍ.....	18
6.1. Lesní ekosystém	18
6.2. Lesní pedagogika	20
7 PŘEDSTAVENÍ ENVIRONMENTÁLNÍHO PROJEKTU	22
8 LESNÍ NOVINY	23
8.1. Ztratil se skřítek Vítek	23
8.1.1. Evaluace práce s Lesními novinami	25
8.2. Lesní školička sovy Agáty	28
8.2.1. Evaluace práce s Lesními novinami	29
8.3. Příprava na zimní období.....	31
8.3.1. Evaluace práce s Lesními novinami	32
9 DISKUZE A VÝSLEDNÁ EVALUACE LESNÍCH NOVIN	34
9.1. Mateřská škola	34
9.2. Rodinné prostředí s dítětem předškolního věku	38
ZÁVĚR.....	39
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	41
SEZNAM PŘÍLOH.....	43

ÚVOD

Bakalářská práce je zaměřena na možnosti environmentální výchovy v předškolním vzdělávání a představení projektu monotematického čísla Lesních novin, které obsahují vzdělávací činnosti podporující environmentální senzitivitu u dětí předškolního věku a uvedení do problematiky lesního ekosystému.

Podle definice UNESCO je životní prostředí ta část světa, s níž je člověk ve vzájemném působení, kterou používá, ovlivňuje a které se sám přizpůsobuje. Původní podobou životního prostředí člověka byla příroda a jejich působení bylo vzájemné. Postupem času se však toto působení dostalo do nerovnováhy, člověk totiž dříve využíval přírodní zdroje s omezením. Nicméně v současnosti v návaznosti na technický a technologický rozvoj se člověk snaží zdokonalovat svůj svět a prostředí, ve kterém žije, a tím pádem ovlivňuje – a poškozuje i přírodu. Mezi tyto tzv. přímé činnosti patří těžba dřeva a nerostných surovin, stavění silnic a dálnic. Kvůli neustále rostoucí populaci jsou rozšiřována města, staví se satelitní městečka, a tímto působením se mění krajina a dochází k její degradaci, jakožto následek těchto druhotných změn. Příroda se pro člověka tak stává pouhou kulisou, kterou povětšinou sleduje jen z okna, nebo je pro něj pouhým prostředkem k uvolnění se pro víkendové, výletní či dovolenkové aktivity. Je nutné si uvědomit, že procesem odcizování od přírody prochází už i děti, tzn. budoucí generace dospělých. Proto je nutné, ještě v dětském věku, vzbudit zájem o „ekologickou zodpovědnost“ a vychovat tak další generaci, která nejenže nebude životní prostředí znehodnocovat, ale bude se naopak aktivně podílet na jeho zlepšování.

V teoretické části jsou objasněny základní pojmy z oboru environmentální výchovy a její začlenění do předškolní výchovy a předložení metodických a didaktických vzdělávacích možností pro podporu dítěte předškolního věku k citlivosti k přírodnímu prostředí.

Hlavním cílem bakalářské práce je skrze evaluaci práce z lesními novinami zjistit, zda byly přínosem pro environmentální výchovu v předškolním vzdělávání a zároveň je dílčím cílem získání informací, jakým způsobem je toto vzdělávání naplňováno v mateřských školách.

1 VYTVÁŘENÍ VZTAHU K PŘÍRODĚ

Vztah k přírodě a životnímu prostředí označil Krajhanzl (2014), jako osobnostně stabilní vlastnosti prožívání a chování jedince k přírodě a životnímu prostředí. Tuto vazbu charakterizoval a stala se východiskem pro některé kompetence environmentálního vzdělávání.

- potřebu kontaktu s přírodou,
- adaptaci na přírodní podmínky,
- estetický postoj k přírodě,
- estetický postoj k přírodě a environmentální vědomí.

Rozdílný je také vztah k přírodě, který je spojen jen na základě bezprostředního kontaktu s ní a vztahem skrze člověka, který disponuje vysokým environmentálním citěním a osvojenými proenvironmentálními návyky.

Joseph Bharatt Cornell, známý americký přírodovědný pedagog a uznávaná autorita v oboru environmentální výchovy, usiluje skrze **metodiku plynulého učení** u dětí o prohlubování vztahu k přírodě ve venkovním prostředí. Jde o systematický a pružný celek cíleně zvolených, na sebe plynule navazujících aktivit. *„Pokud jako vedoucí dokážeme vytvořit atmosféru citlivého objevování a umožnit přímý prožitek, příroda umí spontánně a úžasnými způsoby ovlivňovat a měnit životy lidí.“* (Cornell, 2012 s. 11).

- **1. Fáze - probuzení nadšení** skrze prostřednictvím zábavných her a činností. Dochází k rozprohnutí energie, která vede ke klidnému, ale intenzivnímu zájmu o danou činnost. Je nutné si uvědomit, že bez nadšení není smysluplný prožitek z přírody možný.
- **2. Fáze - zaměření pozornosti** má za úkol přivést děti od nadšení z energických a hravých činností k aktivitám, pro které je nutný klid a koncentrace pozornosti. Zaměření pozornosti zároveň rozvíjí pozorovací schopnosti, které pomáhají vnímat zážitky z přírody. Volba aktivit musí být vhodná k dispozičním možnostem věkové skupiny dětí.

- **3. Fáze - přímý prožitek** je velmi podobný druhé fázi, liší se však svou intenzitou. U dětí dochází k přímému a hlubokému prožitku. Ten je klíčový pro environmentální zaujetí dětí, v opačném případě se stávají získané vědomosti jen teoretické.
- **4. Fáze - sdílení inspirace** je konečnou fází, kdy dochází skrze společné sdílení získaných pocitů k upevnění a pochopení prožitků. Na základě diskuze získává pedagog zpětnou vazbu a dochází k posílení sociálních vztahů skupiny.

Pozorování a chápání přírody, stejně tak i rozpoznání zásahů a vlivů člověka na ni, jako dvě základní hlediska výuky předkládá Hederer (1994). Hlavní úlohou pedagoga je děti nechat plně prožívat krásu a mnohotvárnost přírody, danou chvíli nenarušovat poukazováním na ničení životního prostředí a jiné katastrofické hrozby. Naopak právě vytvořený vztah dětí k přírodě a získané pocity posílí pouhým poukázáním nutnosti ohleduplného jednání, například ke zvířatům, rostlinám a přírodě jako takové.

2 HISTORIE ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY

Prvky environmentální výchovy a snahu o vybudování kladného vztahu k přírodě můžeme objevit již od 17. století v mnoha dílech známých pedagogů a filozofů - J. A. Komenský, Jean-Jacques Rousseau, John Dewey, Maria Montessori. Avšak k prvnímu zformulování a přijetí základní definice pro environmentální výchovu došlo v Tbilisi v roce 1957 „*Cílem environmentální výchovy je 1. posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských a venkovských oblastech; 2. poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí; 3. tvořit nové vzorce chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícných k životnímu prostředí*“ (Činčera 2007, s. 12).

V české republice v šedesátých letech 20. století, jak poukazuje Máchal (2000), se začal užívat výraz „výchova k ochraně přírody“, který zavedli Jan Čerovský a Eva Olšanská. Tento nově vzniklý obor naplnili srozumitelným obsahem, který oslovil mnoho pedagogů a byl předložen tisícům dětem. Až do devadesátých let 20. století panovala terminologická nejednotnost, kdy se používaly také termíny jako výchova k péči o životním prostředí, výchova k udržitelnému životu, ekologická výchova, či vzdělávání pro trvale udržitelný rozvoj. Ministerstvo životního prostředí poté od těchto termínů upustilo a v dokumentu Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO) je uveden jednotný termín „Environmentální výchova“. Tento výraz vychází z anglického spojení „environmental education“, které lze rozdělit na „environment“ životní prostředí a „education“ jako vzdělávání, výchova či osvěta lidí od nejmenších dětí až po dospělé. Výzkumný pedagogický ústav v roce 2005 vydal Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který již počítal s environmentální výchovou jako průřezovým tématem. Výchova se tak a stala povinnou součástí českého vzdělávacího systému (Činčera et al., 2016).

V současné době se však s termínem environmentální výchova stále používá synonymně i termín ekologická výchova. Z hlediska cílů zaměření tyto dva termíny považují například za ekvivalentní (Máchal 2000) a Horká (2005), oproti tomuto názoru se staví Činčera (2007), který považuje environmentální výchovu za nadřazenou ekologické výchově.

Přehledné a srozumitelné osvětlení přírodovědných pojmů popsala Leblová (2016, s. 15).

- **Ekologie** je biologická věda, zabývající se popisem, analýzou a studiem vztahů mezi organismy a jejich prostředím. Zároveň označuje výraz ekologický za synonymum pro šetrný k přírodě.
- **Ekologická výchova** je obor, který rámec přírodovědy přesahuje. V minulosti se tato věda zaměřovala jen na osvětu a ochranu vzácných druhů. Nyní je základem tohoto oboru, zkoumání vztahů mezi organismy a jejich prostředím.
- **Environmentalistika** zkoumá působení člověka na ekosystémy a zasahuje i do dalších vědních oborů. Jejím posláním je ochrana životního prostředí, prevence a náprava škod vzniklých působením člověka.
- **Environmentální výchova** odhaluje důsledky jednání člověka, které způsobují devastaci a ohrožují budoucí život na Zemi. Jejím cílem je budování pozitivního vztahu k přírodě, estetickým prožitkům v přírodě, vybudování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o ni.
- **Výchova k udržitelnému rozvoji** má za cíl člověka navést k odmítnutí konzumu, zachování možnosti uspokojování jeho základních životních potřeb a přijetí zdravého životního stylu, bez snižování rozmanitosti přírody a zachování přirozené funkce ekosystému. Jde o rovnováhu životního prostředí, společenského života a ekonomiky.
- **EVVO** je zkratka termínu, který se používá ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. MŠMT v roce 2008 stanovilo metodické pokyny a doporučené postupy při jeho realizaci ve školách. Jedná se o konkrétní a názorný návod, jakým způsobem realizovat environmentální vzdělávání.

3 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Environmentální výchova je platná pro všechny stupně vzdělávání a v současné době je také zařazena do studijních programů v rámci studia na Pedagogických fakultách v oboru preprimární pedagogiky. Předškolní věk, jako klíčové období pro předkládání podnětů k podpoření environmentální senzitivity, uvádí Jančaříková (2017). Získání pevných základů přírodovědné pregramotnosti v tomto období napomůže dítěti k efektivnímu a jednoduššímu vzdělávání na základní škole. V předškolním věku se environmentálního výchova zaměřuje na 4 základní oblasti:

1. Osvojování si přírodovědného jazyka
2. Zájem zkoumat okolní svět
3. Hra a prožitek
4. Pozitivní vztah k přírodě

Cílem environmentální výchovy již v předškolním věku není z dítěte vychovat budoucí přírodovědce, ale naučit ho vnímat a chápat důležitý význam přírody. To povede k uvědomělému a ohleduplnému chování k životnímu prostředí. *„Nesmíme však zapomínat, že u dětí předškolního věku převládá zvědavost, nad úžasem z krásy přírodního prostředí“* (Máchal 2000, s. 57). Právě prozkoumávání přírody podněcuje přirozenou dětskou zvědavost, která rozvíjí jeho vědecké myšlení. Zároveň je prostředkem pro podporu celkových komunikačních, motorických dovedností a pozitivního emočního vývoje u dítěte. Učení je závislé na věku dítěte, a proto je nutné respektovat jeho věkové a individuální zvláštnosti.

3.1. Vývoj dítěte předškolního věku

Osobnost člověka prochází během života složitým vývojem, který je ovlivněn mnoha činiteli. Předškolní věk je charakteristický stabilizací vlastní pozice ve světě a svou diferenciací vztahu ke světu. Psychický vývoj podle jednotlivých funkcí jedince v období dětství analyzovala z různých hledisek se zaměřením na osobnost člověka Vágnerová (2012).

Kognitivní vývoj

Piaget toto období nazval „období názorného, intuitivního myšlení“, kdy dítě ještě nerespektuje zákony logiky a jeho myšlení je ovlivněno egocentrismem, fenomenismem a magičností. Dítě předškolního věku interpretuje realitu tak, aby pro něj byla srozumitelná a přijatelná, a to i v případě, že si musí dopomáhat zkreslením či vyloučením některých informací. Je přesvědčené, že každé poznání musí mít absolutní platnost, protože tento způsob uvažování uspokojuje jeho potřebu jistoty ohledně orientace ve světě. Úroveň myšlení ovlivňuje i jeho způsob verbálního vyjadřování a zpracování verbálně prezentovaných informací. Dítě v tomto věku je velmi zvědavé, plné otázek a v řešení problému aplikuje naučené řešení.

Vývoj emoční

Dle E. Eriksona vzniká u dítěte předškolního věku svědomí, a proto ho označil za období „iniciativy a viny“. Své pocity se učí chápat a regulovat, znakem školní zralosti je poté emoční stabilita. Dítě v předškolním věku se dokáže vcítit do pocitů druhých a projevit empatii, avšak emoce připisuje nejen lidem ale též zvířatům, hračkám a předmětům.

Vývoj sociální

Piaget toto období nazval „heteronomní morálky“, kdy dítě předškolního věku dokáže akceptovat pravidla chování, které mu jsou prezentována uznávanou autoritou. Normy a jejich kvalitu nijak nezpochybňuje, protože jsou určeny dospělou osobou. Pro dítě je rodinné prostředí, které mu zajišťuje první socializaci, prioritní. Rodiče jsou pro něj zároveň emocionálně uznávanou autoritou, ideálem, kterému se chce podobat. Vstupem do mateřské školy se u dítěte uvolňuje vázanost na rodinné prostředí a navazuje sociální kontakty a vztahy s vrstevníky. Dítě se tak učí spolupráci, sebeprosazování, zvládání konfliktů a solidaritě a rozvíjí se žádoucí vzorce pro prosociální chování, které je výsledkem sociálního učení nápodobou.

Pro využití všech kompetencí k poznávání světa, se dítě musí cítit příjemně a bezpečně, pro plnohodnotné rozvíjení dětského potenciálu musí být zároveň naplněny všechny jeho fyziologické potřeby Maslowovy pyramidy. *„Předškolní dítě potřebuje cítit jistotu ve vztahu ke svým rodičům a také ve vztahu k paní učitelce ve školce.“* (Andresková et al., 2018 s. 62)

3.2. Cíle environmentální výchovy v předškolním vzdělávání

Hederer (1994) poukazuje na důležitost mateřské školy ve výchově a co největšímu kontaktu dítěte s přírodou. V tomto období si dítě fixuje zásadní otevřené postoje ke světu, které jsou zbavené předsudků, a protože se jedná o „období vtisku“ Jančaříková (2017), ponese si tyto zkušenosti i do budoucího života.

Cíle environmentální výchovy u dětí předškolního věku uvádí Jančaříková (2017, s. 15):

- poskytnout dítěti základní poznatky o živé přírodě a okolním světě, na základě vlastních prožitků, získání přiměřených poznatků o ochraně přírody,
- vypěstovat v dítěti základní návyky ekologické etiky, která povede k vnímání odpovědnosti k přírodě a chápání jejího významu pro člověka,
- rozvíjet smyslové vnímání, koordinaci smyslových a pohybových orgánů, motorickou zručnost, sebeobslužné dovednosti a hygienické návyky, jež budou eliminovat rizika, která mohou vzniknout při pobytu v přírodě,
- rozvíjet jazykové dovednosti, které obsahují přírodovědnou slovní zásobu, která dítěti umožní sdělit vlastní prožitky, porozumět učitelovu výkladu, vrstevníkům a podpoří jeho zvědavost pomocí kladení otázek,
- rozvíjet tvořivost, badatelské dovednosti, dát základ vědeckému experimentování, který povede k prohlubování znalostí o přírodě, hledání příčin environmentálních problémů a cesty k jejich řešení,
- v neposlední řadě, je cílem environmentální výchovy dovést dítě k uvědomění si definitivnosti smrti a konečnosti života.

Pozitivní vztah k přírodě napomáhá a kladně ovlivňuje výrazným způsobem sociální vztahy mezi dětmi a podporuje prosociální citění.

3.3. Metody a didaktické zásady environmentální výchovy

Máchal (2000) zdůrazňuje, že environmentální výchovu je nutné předkládat dětem předškolního věku jednoduše a věcně správně, opírat se přitom o jejich vlastní zkušenosti. Zkrátka podávat ji tak, aby byla pro ně pochopitelná. V mateřské škole se snažíme u dětí vytvářet správné návyky a postoje skrze vhodně motivované praktické činnosti, které posilují jejich osobnost a vyvolávají v nich pocit uspokojení z dobře vykonané práce. Jančaříková (2017) také klade důraz na prostředí, ve kterém se děti pohybují (výuka v terénu, školní zahrada, vzdělávací programy, školní ekologické projekty, přírodní učebny, procházky po okolí mateřské školy). Přírodní prostředí poskytuje nejen pevný základ pro celkový rozvoj dítěte, ale zároveň právě přímý kontakt s přírodou je zásadní pro rozvoj environmentálního citění. *„Aby děti cokoliv dobře pochopily, musí si to osahat pokud možno všemi smysly. Nemají totiž zkušenosti k dostatečné představě pouhým myšlením“* (Hederer, 1994 s. 14).

Hledání optimální podoby pro environmentální vzdělávání u dětí předškolního věku se věnovaly Jančaříková & Kapuciánová (2012). Uvádí nutnost zpracování zážitků, které děti v přírodě získají, prostřednictvím reflektování, vyprávěním, nebo výtvarným zpracováním. Upozorňují také na nutnost naplnění potřeb dítěte, například ohledně dodržování pitného režimu, pocitu nasycení, teplotního komfortu. Dítě v předškolním věku nedokáže reflektovat a sdělit jistou míru svého strádání a nepohody.

Doporučené didaktické zásady přírodovědného vzdělávání uvádí Jančaříková (2017):

- zásada výchovného a dílčího vzdělávacího působení – Cesta jako cíl,
- zásada vědeckosti – Není třeba zdrobňovat či šíšlat,
- zásada přiměřenosti – Méně je někdy více,
- zásada srozumitelnosti – Umění převyprávění obsahu,
- zásada správné komunikace, včetně neverbální – Nelze nekomunikovat,
- zásada individuálního přístupu – Respektuj osobitost,
- zásada názornosti – Poznávání rukama,
- zásada poskytování podnětů pro všechny smysly – Všemi smysly,

- zásada využívání prostředí – Prostředí hraje,
- zásada těsného propojení se životem – Neodděluj školu od života,
- zásada aktivity – Pomoz mi, abych to dokázal sám,
- zásada posloupnosti – Malými krůčky,
- zásada systematičnosti – Systém, ne chaos,
- zásada komplexního rozvoje – Podněty pro všechny typy inteligencí,
- zásada trvalosti – Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš,
- zásada opakování – Opakování je matka moudrosti,
- zásada neporovnávání – Každý je „ten nejlepší“,
- zásada hygieny a bezpečnosti, a to včetně emocionální – Bezpečí nade vše.

3.4. Role učitele v environmentálním vzdělávání

Učitel v mateřské škole *„by měl být láskyplnou a spolehlivou autoritou, která dává jistotu a oporu v nepřehledných a složitých situacích, vymezuje jasné hranice, povzbuzuje dítě k bádání, učení, prožívání pozitivních emocí“* (Andresková et al. (2018). Dítě se cítí být učitelem respektováno a přirozeně přebírá jeho způsoby chování a postoje. Dítě si tak utváří své hodnoty, morální postoje a formuje si svou osobnost. Dítě velice snadno rozpozná nesrovnalosti v pedagogově chování a jednání, konkrétně jde o přesvědčivost a osobní zaujetí učitele pro dané téma, které je efektivnější než pouhé nahromadění informací.

Pro pedagoga je hlavní snahou rozvoj poznávání okolního světa prostřednictvím informací, které jsou pro dítě předškolního věku přiměřené a zároveň respektují jeho individualitu, aktuální kognitivní a sociální zralost. *„Učitelova rostoucí odpovědnost souvisí s prosazováním jiných životních hodnot než jsou ty, které převládají v současné spotřební společnosti. Jeho úkolem je pomáhat žákům hodnoty objevovat, chápat, potřebovat, ctít, milovat a tvořit.“* (Horká, 2000 s. 68)

Dle Leblové (2017) je nutné věnovat pozornost při environmentální výchově:

- **Oblečení** - vhodné oblečení je nutné konzultovat s rodiči dítěte, např. při zahajovací schůzce na začátku školního roku. Nastavení priorit ohledně kvality a upozornění na jeho možné ušpinění, či znehodnocení, může být prevencí možných konfliktů ze strany rodičů.
- **Alergie** - v dětské populaci výskyt alergiků neustále stoupá, zejména v jarním období spousta dětí trpí pylovou alergií. Na základě zdokumentovaného zdravotního stavu dítěte v jeho evidenčním listu, pedagog vyhodnotí možné riziko při pobytu ve venkovním prostředí a snaží se ho co nejvíce eliminovat a co nejméně imunitní systém dítěte dráždit.
- **Otravy** - velkou pozornost musí pedagog klást na možné riziko snědku jedovatých plodů a hub. Je nutné si stanovit pravidla a dítě o možném nebezpečí informovat.
- **Úrazy** - informovanost z hlediska bezpečnosti a o zásadách bezpečného chování je velmi důležitá. I v tomto případě jsou efektivní a velmi důležitá stanovená pravidla, s vysvětlením jejich důvodu. Velký pozor je nutné dávat také na bodavý hmyz (i zde je riziko alergických reakcí).

Příprava vhodných činností a výuky pro podporu environmentální senzitivity pro učitelky v mateřské škole, jak uvádí (Andresková et al., [2018]) znamená snahu o zajištění bezpečného prostoru pro pozorování živé i neživé přírody v přírodním prostředí a minimalizování nepříjemných pocitů a prožitků v přírodě u dětí, které by rozvoj environmentální senzitivity snižovaly.

V případě, že okolí mateřské školy není vhodné, snaží se učitelky kreativně využívat prostory školní zahrady (se zachováním dostatečného prostoru pro volný pohyb a pohybové aktivity). K výuce využívá různé mediální prostředky, encyklopedie, knihy a časopisy. Je samozřejmostí, že ani v případě doplnění si znalostí, není v možnostech pedagoga znát odpovědi na všechny zvědavé otázky dětí. Tento nedostatek se nestydí před dětmi přiznat, a naopak i s možným zapojení dětí se snaží potřebné informace dohledat. Tyto neplánované situace maximálně navíc využije pro další práci s dětmi.

Spolupráce s rodiči je velmi důležitým faktorem, který ovlivňuje celkový vzdělávací proces dítěte. Je nutné si uvědomit, že největší vliv na osobnostní vývoj dítěte má rodina, kde dítě získává základy pro utváření hodnot a postojů. Následuje podíl mateřské školy, kdy je doplněna výchova rodinná. Pedagog by měl proto usilovat o co nejefektivnější navazování kontaktu s rodiči a snažit se je do environmentálního vzdělávání zapojit, skrze různé školní projekty, společenské akce, nástěnky a portfolia dítěte.

4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA VE VZTAHU K RVP PV

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV, 2021) je otevřený dokument, který vychází z myšlenky celoživotního vzdělávání a vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Tato pravidla se vztahují na pedagogické činnosti probíhající ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol a školských zařízení. RVP PV stanovuje elementární vzdělávací základ, na který navazuje základní vzdělávání a jako takový představuje zásadní východisko pro tvorbu školních vzdělávacích programů a jejich uskutečňování.

Environmentální výchova je multidisciplinární složkou, proto není v RVP PV přímo vytyčena, ale svým obsahem jsou její edukační cíle zakomponované do všech vzdělávacích oblastí RVP PV, které jsou rozděleny do pěti částí:

1. **Biologická** – Dítě a jeho tělo
2. **Psychologická** – Dítě a jeho psychika
3. **Interpersonální** – Dítě a ten druhý
4. **Sociálně-kulturní** – Dítě a jeho společnost
5. **Environmentální** – Dítě a svět

V oblastech jsou uvedené vzdělávací cíle a nabídka, očekávané výstupy a je též poukázáno na možná rizika, která by se mohla stát ohrožením vzdělávacích cílů pedagoga. Hlavním záměrem je propojení jednotlivých oblastí a tím podpora integrovaného vzdělávání, což se odráží ve vytvořených integrovaných blocích, jejichž zpracování je povinností každé mateřské školy. „*Environmentální výchova nabízí*

možnosti získávat a rozvíjet všechny kompetence dané Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání – kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální i personální“ (Leblová, 2017 s. 17).

Dítě a jeho tělo

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je ke zdravým životním návykům a postojům“ (RVP PV, 2021 s. 15).

K dosažení těchto cílů a zdravému růstů dětí, napomáhá pobyt ve venkovním prostředí. Právě venkovní aktivity rozvíjí u dětí pohybové schopnosti, hygienické návyky a znalosti bezpečného jednání. Jsou zapojeny všechny smysly a děti se je učí ovládat a vnímat.

Dítě a jeho psychika

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti psychologické je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení“ (RVP PV, 2021 s. 17).

Tato oblast je dělena do 3 podoblastí:

- jazyk a řeč,
- poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace,
- sebepojetí, city, vůle.

Těchto vzdělávacích cílů, jak uvádí Leblová (2017) je možné dosáhnout prostřednictvím vypravování, sdělování svých zážitků a pocitů, s využitím dětské zvědavosti ohledně kladení otázek a jejich následném vyhledávání odpovědí a řešení. Při společných aktivitách dochází k prosazování vlastních názorů, vymýšlení strategií, rozvíjení schopnosti naslouchat názorům svých vrstevníků, spolupracovat při hledání společného

řešení a přijetí možného ústupku od svých požadavků. Slovní zásoba se rozšiřuje o přírodovědné pojmy – jména zvířat, rostlin, vývojová stádia, názvy měsíců v roce, ročních období a mnoho jiného. Děti jsou předkládány možnosti výběru aktiv a jeho zájmu, které jsou dále motivací rozvíjeny. V odborné literatuře a různých publikacích pedagog nalezne mnohé inspirativní náměty pro prohlubování estetického citění a vyjadřování, pomocí přírodních materiálů a sdělování vlastních prožitků dětí, získaných v přírodním prostředí.

Dítě a ten druhý

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů“ (RVP PV, 2021 s. 23).

Environmentální výchova a hry ve venkovním prostředí jsou vhodným prostředkem k rozvíjení prosociálních vztahů, respektování domluvených pravidel. Zároveň je dítě vedeno k respektování vrstevníků, kteří nevynikají dispozicemi jako dítě samotné a celkové ohleduplnosti k ostatním.

Dítě a společnost

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti sociálně-kulturní je uvést dítě do společnosti ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí“ (RVP PV, 2021 s. 25).

Právě rozvoj společenského soužití a spolupráce se stává nástrojem, dle Leblkové (2017) pro podporu autentického vyjadřování, povědomí o mezilidských vztazích a morálních hodnotách. Skrze vhodně zvolené metody pedagoga, mohou být děti obeznámeny o udržitelném rozvoji, který povede k vytvoření základů jejich aktivního postoje k světu a hledání možných řešení k zachování přirozené funkce ekosystému. Skrze encyklopedie a obrázkové knihy lze děti seznámit i s cizokrajnými oblastmi, zvířaty a rostlinami. Kulturní znalosti děti mohou získat skrze poslech vážné hudby, či lidové písně.

Dítě a svět

„Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí“ (RVP PV, 2021 s. 27).

Tato oblast se nejvíce dotýká životního prostředí a ekologického chování. Je potřeba postupovat po malých krůčcích a vytvořit u dětí kladný vztah k jejich blízkému okolí, které je pro ně známé z vlastních zkušeností. Právě jejich přímé prožitky v prostředí, ve kterém se cítí bezpečně, kde se mohou volně pohybovat a hrát si, napomůže k vybudování kladného vztahu k přírodě, kterou budou chránit. Při pobytu ve venkovním prostředí si děti všímají změn, které souvisí s ročním obdobím a poznávají tak například různá stadia vývoje živočichů a rostlin. Při této příležitosti je vhodné seznámení s nutností šetrného jednání, aby nedocházelo k narušení přirozeného přírodního ekosystému.

Do současného systému vzdělávání v ČR je zahrnut též Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, v němž byl poprvé použit dnes již běžné užívaný termín environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO).

5 TERÉNNÍ VÝUKA

Snahou českého školství je možnost rozšíření formální výuky do venkovního prostředí a skvělým prostředkem je terénní výuka, která je velmi specifická a náročná ohledně pečlivé přípravy, má však pozitivní dopady na rozvoj myšlení dětí a utváření klíčových kompetencí. Skrze terénní výuku je dán dětem prostor ke hře a kontaktu s reálným světem, je podporován jejich zájem o bádání a jsou rozvíjeny sociální kompetence.

„Terénní výuka je komplexní výukovou formou, která v sobě zahrnuje různé výukové metody (pokus, laboratorní činnosti, pozorování, projektová metoda, kooperativní metody, metody zážitkové pedagogiky ...) a různé organizační formy výuky (vycházka, terénní cvičení, exkurze, tematické školní výlety – expedice...), přičemž těžiště spočívá v práci v terénu – především mimo školu.“ (Hofmann, 2003 s. 6)

Terénní výuku je možné rozdělit na 3 fáze:

- přípravnou,
- realizační,
- závěrečnou (hodnotící).

Realizovaná může být dle Činčery & Holce (2016) na školních zahradách, školních pozemcích, skrze programy a projekty zaměřené na rozvoj environmentální senzitivity, organizované výlety.

Mezi překážky pro zavádění terénní výuky uvádí Činčera & Holec (2016) finanční nároky, prostorové možnosti a významným činitelem jsou časové možnosti. Důležitým faktorem a možným ohrožením efektivního vzdělávání skrze terénní výuku, je vlastní ekologická odpovědnost pedagogů a jejich míra environmentální senzitivity. Zároveň mezi mnoha učiteli panuje obava o bezpečnosti dětí v mimoškolním prostředí, a proto se terénní výuce vyhýbají a jsou si více jistí v prostorách školy.

Cíle terénní výuky

Jak uvádí Hofmann (2003), cíle terénní výuky navazují na myšlenky reformní pedagogiky, avšak nyní se konkrétní podobou přibližují cílům Rámcového vzdělávacího programu, a jsou vymezeny následovně:

1. Strategie učení a motivace pro celoživotní učení,
2. Základy tvořivého myšlení, logického uvažování a řešení problémů,
3. Základy všestranné komunikace,
4. Spolupráce a respektování práce a úspěchu,
5. Utváření a vhodné projevy svobodné a zodpovědné osobnosti,
6. Rozvoj a projevování pozitivních citů v jednání a prožívání, vnímavost,
7. Pozitivní vztah ke zdraví,
8. Schopnost žít s ostatními,
9. Poznání a uplatňování reálných možností.

6 LESNÍ EKOSYSTÉM A PODPORA VZDĚLÁNÍ

V dětských očích je les magickým místem, kde se odehrává většina pohádkových příběhů. Zároveň je pro ně velkou přírodní hernou a tělocvičnou. V lese mohou děti popustit uzdu své fantazie, les je pro ně neprobádaným místem, který v sobě ukrývá mnohá tajemství. V dětech tak probouzí chuť k objevování neznámého. Velká dobrodružství zažijí při zdolávání přírodních překážek, neboť spadlý strom, či pařez jsou pro ně pochopitelnou výzvou, kterou je třeba pokořit. Mraveniště a dění v něm si získá nejen plnou pozornost dětí, ale je také skvělou ukázkou a pílou ve skupině. Větve, listy, klacky, kameny v rukou dětí získávají další možnosti využití a mění se v domečky pro skřítky a zároveň v útočiště v podobě bunkrů, které vznikly společnou prací. Tyto jejich skrýše se stávají pro děti nejen místem bezpečí a zábavy, ale také prostředkem pro posílení vztahů mezi nimi. Lesní říše svého návštěvníka vítá zpěvem ptáků a šuměním větru ve větvích stromů, hudbou která má na člověka doslova ozdravný účinek. Les může děti díky své komplexnosti mnoho naučit a ukázat, jak funguje přirozený svět přírody, živočichů a rostlin.

6.1. Lesní ekosystém

Jako nejvýznamnější společenstva organismů uvádí Podroužek & Jůza (2000) ekosystémy lesa, označované také les jako pilíř naší krajiny. Lesy patří mezi nejrozšířenější rostlinná společenstva na Zemi a jsou důležitou složkou krajiny, která určuje její charakter a ráz. Stromy určují podobu a charakter lesa a zaujímají v něm dominantní úlohu, živočichové a rostliny jsou v úzkém propojení a tvoří dokonalý celek. Les plní důležitou úlohu také ohledně vytváření klimatu a počasí, svým vysokým odparem vody. Lesy jsou také prameništěm většiny řek. Pro člověka jsou lesy zdrojem životně důležitého kyslíku a lze je nazvat „Plírcemi země“.

Strukturu lesního ekosystému tvoří živé a neživé složky v lesních patrech, jak popisuje Hrabák & Poruba (2005), která vznikají vrstvením. Nejvyšší patro tvoří stromy, poté keře, byliny, kapradiny, mechy a lišejníky až po drobné rostliny. Patrovitost lesa je důležitá pro maximální možné využití nadzemního i podzemního prostoru růstu velkého množství

roślin. Důležitým činitelem ovlivňující složení lesní společenstvo je půda, která je částečně živou hmotou a spojnicí mezi živou a neživou přírodou. Tvorba půdy prochází biologickým procesem - následek větrání hornin a jejich smícháním s odumřelými částmi rostlin a živočichů. Její obohacování je podmíněné živými půdními organismy, jako jsou houby, bakterie a drobní živočichové. *„Pod klenbou stromů se odehrávají nejrůznější osudy rostlin a živočichů. Lidským zrakům je tu skryta i mnohá tragédie, která je pouze jedním z projevů zákona ovládajícího vše živé v celé přírodě: zákona boje o život. Smrt jednoho je začátkem či pokračováním života druhého. A tak ve věčném koloběhu a ve věčném boji o život tiše žije les.“* (Hrabák & Poruba, 2005 s. 12)

Les je tvořen nezměrným množstvím různých typů a druhů rostlin. Jehličnaté lesy mají bohaté mechové patro a bylinné je chudší, naopak listnaté lesy mají bohaté bylinné a keřové patro měnící se v závislosti na ročním období. Každý les má poté svou charakteristickou skupinu hub. Lesy, které jsou zastoupeny listnatými i jehličnatými stromy se nazývají „smíšené lesy“, které jsou typické pro naši oblast.

Živočichy lesa, kteří k němu mají různý vztah a na lesním společenství odlišnou závislost, Podroužek & Jůza (2000) dělí na tři skupiny:

- živočichové přímo závislí na lese – například mravenec lesní, datel černý,
- živočichové vyhledávající lesní společenství jako úkryt ale trvale v něm nežijící - například skokan hnědý, sýkora koňadra, zajíc polní,
- živočichové, kteří v lese hledají potravu a jsou pro život v lese dobře přizpůsobeni – například srnec obecný, prase divoké, káně lesní.

Zastoupení živočichů je závislé na typu lesa, nadmořské výšce a klimatických poměrech. Výskyt živočichů je vázán na jednotlivá patra lesa. Významnou skupinou v našich lesích jsou savci, ptáci, obojživelníci, plazi a opomíjenou skupinou jsou bezobratlí živočichové.

„V současné době jsou lesy ovlivňovány činností člověka, zejména znečištěním prostředí a lesy ubývají. Musíme proto věnovat velkou pozornost lesnímu hospodářství a snažit se odstranit negativní dopady naší činnosti.“ (Podroužek & Jůza, 2000 s. 35)

6.2. Lesní pedagogika

V lesní pedagogice jde o moderní formu komunikace s veřejností a zprostředkování povědomí o prostředí a funkci lesního ekosystému, interaktivní formou skrze aktivizační metody a zážitkové aktivity. Vše se děje pod přímým vedením speciálně vyškolených lesníků s pedagogickými znalostmi a zkušenostmi přímo v lesním prostředí. Lesní pedagogika vede k odpovědnému chování, nabádá k dodržování pravidel a ukazuje možné rovnocenné partnerství mezi člověkem a přírodou, postaveném na úctě k tvorbě lesního prostředí, jde o myšlenku trvale udržitelného lesního hospodářství. Jejím základním principem je vnímání přírody všemi smysly.

Pojďme na to od lesa: příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky (2015, s.9) předkládá techniky propojení teoretických znalostí s praktickými skrze činnosti, které podporují smysly a uvádí následující cíle lesní pedagogiky:

- vzbudit radost a zájem o les skrze podpoření vztahu dětí k lesu a nutností citlivosti pro odpovědné zacházení s přírodou, tak dochází k zvýšení environmentální senzitivity a vytvoření pocitu spoluodpovědnosti za kvalitu životního prostředí
- předávat dále získané vědomosti ohledně chápání multifunkčního významu lesa, na základě zdůraznění jeho funkcí směrem k člověku a životnímu prostoru pro zvířata
- přiblížit práci lesníků a myslivců a představit trvale udržitelné hospodaření v lese s přírodními zdroji
- zprostředkovat hodnoty a vyvolat změny chování
- cílem lesní pedagogiky není nahradit školu či učitele

„Modlitba lesa“

(autor neznámý)

Člověče!

*Jsem teplem tvého domu,
v mrazivých zimních nocích,
stínem, jenž tě chrání,
když letní slunce žhne.*

*Jsem krovem tvého domu,
deskou tvého stolu.*

Jsem ložem, v kterém spíš.

*Jsem dřevem,
z něhož staviš lodě.*

*Jsem topůrkem tvé sekery,
dveřmi tvé chýše.*

*Jsem dřevem tvé kolébky
i tvé rakve.*

*Jsem chlebem dobroty
a květem krásy.*

Vyslyš mou modlitbu:

Nenič mne!

(Kieling & Wunsch, 2021)

7 PŘEDSTAVENÍ ENVIRONMENTÁLNÍHO PROJEKTU

V další části bakalářské práce je představen environmentální projekt, jehož obsahem je ucelená vzdělávací podpora činností ve formátu monotematického čísla novin, zaměřeného na problematiku lesního ekosystému pro výuku environmentální výchovy v mateřských školách. Environmentální projekt „Lesní noviny“ obsahuje motivující, hravé a prožitkové činnosti, které jsou situované do venkovního i vnitřního prostředí a zároveň odpovídají přiměřeným možnostem a schopnostem dětí předškolního věku.

Hlavním cílem projektu je pomoci pedagogům v mateřských školách k naplnění dílčích vzdělávacích cílů u dětí:

- podpoření zájmu o přírodu a sounáležitosti s ní,
- seznámení se lesním prostředím a životem v něm,
- podpoření zájmu o problematiku lesního ekosystému,
- podpoření environmentálního vnímání,

Lesní noviny jsou obohacujícím prostředkem podporujícím environmentální výchovu. Díky své variabilitě umožňují pedagogům si činnosti poupravit dle možností dětí a svých vzdělávacích cílů.

- rozvoj fantazie a představivosti,
- rozvoj slovní přírodovědné slovní zásoby, matematické pregramotnosti,
- rozvoj zrakového a sluchového vnímání,
- rozvoj jemné motoriky (podpora správného úchopu psacích potřeb a nůžek),
- rozvoj kooperativních dovedností a podpoření prosociálního chování.

Ověření navržených aktivit v praxi probíhalo v MŠ Adamov a vzhledem k ustoupení od spolupráce s další mateřskou školou, byly noviny poskytnuty do 8 rodin s 9 dětmi předškolního věku, které s nimi pracovaly v domácím prostředí. Vzhledem k zaměření projektu na podzimní období práce s novinami započala od měsíce září. Lesní noviny byly vytištěny v barevném provedení a v celkovém množství 40 svázaných výtisků. Následná zpětná vazba a evaluace k vytvořenému materiálu byla získána na základě strukturovaného rozhovoru s pedagogy MŠ a rodiči, který probíhal na začátku měsíce ledna.

8 LESNÍ NOVINY

Lesní noviny (viz příloha 1) jsou zaměřeny na podzimní období a 47 stran je rozděleno do 3 ucelených tematických částí, které na sebe plynule navazují. Jejich cílem bylo dosažení uvedených očekávaných výstupů u dětí:

- mít představu o životě lesních zvířat a umět některé z nich vyjmenovat,
- mít představu o lesním porostu a umět rozpoznat některé stromy, houby a jiné plodiny,
- všimnout si přirozených změn ve svém okolí v návaznosti na podzimní období a vnímat jeho rozmanitost,
- mít povědomí o problematice lesního ekosystému, jaký vliv na něj má lidská činnost, chápat a respektovat pravidla ohleduplného chování v lese,
- spolupracovat v malých skupinách a naslouchat názorům svých vrstevníků,
- pečovat o lesní prostředí.

8.1. Ztratil se skřítek Vítek

Na úvodní stránce jsou děti seznámeny s příchodem nového ročního období, které se vyznačuje svou viditelnou proměnlivostí přírodní krajiny. Podzim je představen jako čas velkých příprav – shromažďování zásob potravy, ukládání k zimnímu spánku, odlet tažných ptáků do teplých krajin. Objevuje se zde také hlavní postava novin skřítek Vítek, jehož náplní práce je starost o lesní porost, dohlížení na lesní zvěř a celkový pořádek v lese. Oznámení o lesní slavnosti, jejímž cílem je náležitě přivítat podzimního období, plynule navazuje na první zadání úkolu dětem skrze výtvarnou činnost nakreslení plakátu, jako pozvánky na slavnost a následná dramatická činnost přehlídka lesních zvěři. Cílem této činnosti je vést děti k osvojení si přírodovědného jazyka a rozvíjení jazykových dovedností. Pedagog formou této činnosti získá přehled znalostí dětí o lesní zvěři a stává se pro něj základem pro další rozšiřování. Tuto aktivitu je možné realizovat ve vnitřním i venkovním prostředí. Zároveň je ideálním prostředkem navazujícím na další hudební činnosti, či vyprávění v ranním kruhu.

Hlavní zápletkou prvního bloku je záhadné ztracení skřítky Vítka, které je na základě pedagogovo předčítání dětem obeznámeno skrze jednotlivé novinové rozhovory s lesní zvěří. Hlavním cílem těchto rozhovorů je nejen seznámení dětí s možnými lesními obyvateli a názorné vyobrazení skrze obrázky (jež je možné si vykreslit podle vlastní fantazie), ale také uvedení do problematiky ochrany lesního ekosystému a odpovědného zacházení s přírodou. Nalezení skřítky Vítka je podmíněné splněním čtyř úkolů, které jsou zaměřeny na seznámení dětí s pravidly správného chování v lese, podpoře prosociálního chování a získání komplexnějších poznatků o životě lesních zvířat.

- Prvním zadaným úkolem od skřítky Vítka je rozeznání místa výskytu prostředí vyobrazených zvířat. Obrázky zvířat děti za pomoci nůžek vystříhnou, čímž je podporováno rozvíjení jemné motorické schopnosti a koordinace očí a rukou. Vystřižené obrázky mají za úkol seřadit a nalepit pod dané kategorie míst, kde zvíře mohou vidět – na statku, v lese, na louce, v zoologické zahradě. Tím jsou rozvíjené myšlenkové schopnosti a dovednosti – logické a prostorové myšlení, pozornost, trpělivost a soustředění.
- Druhým zadaným úkolem od skřítky Vítka je procvičení si získaných dovedností o správném chování v lesním prostředí. Jedná se o společnou práci dětí ve skupinkách. 8 piktogramů znázorňuje jednání člověka v lese, po vystřihnutí je děti přiřazují k předloženým obrázkům dvou skřítků (kladného a záporného), dle jejich uvážení vytvořeného ohledně správného chování v lese. Tato vzájemná spolupráce je vhodnou metodou pro ověření si získaných environmentálních hodnot a prostředkem pro diskuzi mezi dětmi i pedagogem.
- Třetím úkolem od skřítky Vítka je, aby děti pojmenovaly zvířata na obrázcích a určovaly, podle čeho lze poznat, který obrázek a stín k sobě patří. Na základě tohoto úkolu je procvičována jak čtenářská pregramotnost, tak i zrakové vnímání a diferenciací.
- Čtvrtý a zároveň poslední úkol od skřítky Vítka je rozvíjení estetické a tvůrčí činnosti na základě stavění domečků z přírodních materiálů v lese. Pro tuto aktivitu je nutné, aby pedagog předem stanovil pravidla ohledně použitelných materiálů a zdůraznění bezpečnosti dětí (kam až smí pro přírodniny chodit). Rozvíjena je tak motorika dětí při manipulaci s drobnými přírodninami a pohyb

v nerovném terénu. Zdůrazněna je i možnost realizace individuálně či ve skupinách, kdy je pak rozvíjená schopnost spolupráce a komunikace mezi dětmi.

Závěr tohoto bloku je věnován představení a vyobrazení podoby skřítky Vítka, který kladně hodnotí získané vědomosti dětí. Na základě vzdělávacích činností byla podpořena environmentální senzitivita u dětí. Dále pak pozitivně hodnotím fakt, že si děti uvědomily, že jsou spoluzodpovědné za kvalitu životního prostředí, že ochrana a odpovědné zacházení s lesním systémem jsou nezbytné.

8.1.1. Evaluace práce s Lesními novinami v praxi

Evaluace z mateřské školy

Práce s lesními novinami v mateřské škole neprobíhala systematicky stránku po stránce, ale byla závislá na aktuálním probíraném tematickém celku a v několika případech se lesní noviny staly vzdělávací pomůckou, jako reakcí na nečekané situace a aktuální potřeby dětí (výukové programy přímo v mateřské škole - Návštěva dravých ptáků, O životě žab, program O včeličkách samotářkách). Seznámení s lesními novinami probíhalo v ranním kruhu při přečtení úvodní stránky, které se prolínalo s diskuzí s dětmi o změnách počasí a přírody. V tomto období probíhal v mateřské škole tematický blok „Příroda a my“. Děti se se zájmem aktivně zapojily do nabídnuté další činnosti „Přehledka zvířátek“ a poté v doprovodu na Orffovy hudební nástroje zazněly lidové písně spojené s lesem a lesní zvěří - Sedí liška pod dubem, Zajíček ve své jamce, Had leze z díry, Běží liška k Táboru, Já do lesa nepojedu, Na tý louce zelený, Pásla ovečky. Možnost nakreslení pozvánky na lesní slavnost byla dětem nabídnuta při volné hře po odpoledním spánku a využily ji převážně dívky (tuto skutečnost si vysvětluji tím, že dívky projevují pro výtvarnou činnost větší nadšení než chlapci). Pravidla o vhodném chování v přírodě a hlavně v lesním prostředí, byla s dětmi probírána opakovaně v ranním kruhu a přímo při venkovním pobytu. Jednalo se hlavně o opakování již nastavených společných pravidel, která jsou dětem pravidelně předkládána učitelkami v rámci celého školního roku.

- Kladné hodnocení bylo učitelkami uděleno aktivitě zaměřené na přiřazování zvířat k prostředí, ve kterém se vyskytují. Pro děti velmi zábavné a probíhalo v rámci řízené činnosti u stolečků.
- Úkol zaměřený na přiřazování piktoqramů znázorňujících chování v lesním prostředí probíhal na koberci v ranním kruhu, učitelka měla předem vystřižené a připravené piktoqramy a obrázky dvou skřítků a nejdříve třídění a diskuze probíhala s učitelkou, následovně děti rozdělila do skupin a zadala jako společný úkol roztrídění dle jejich uvážení na základě získaných znalostí. Činnost vyvolala diskuzi mezi dětmi, která vedla ke vzájemnému sdělení dalších možností vhodného a nevhodného chování.
- Pracovní listy - řazení obrázků ke stínům, matematický úkol, byly dětem nabízeny v době volné hry a zároveň byly využívány učitelkami jako možnost pro individuální práci s dítětem, k potřebné dopomoci a vysvětlení.
- Čtvrtý úkol byl učitelkami poupraven, protože lesní domečky mají děti již vytvořené na svém oblíbeném místě u lesa, které bývá cílem dopolední procházky. Po úpravách a dotvoření domečků se objevila vesnička pro skřítky, která je nadále využívána pro další aktivity.

Evaluace z rodin

Všechny rodiny se snažily převážně pracovat s lesními novinami systematicky stránku po stránce. Záporné hodnocení při rozhovoru bylo získáno na základě úvodní stránky, jelikož pro některé rodiče bylo obtížné udržet při předčítání textu pozornost dětí – obzvláště u 3 letých dívek a většiny chlapců bez ohledu na věk. Děti věkového rozmezí 5-7 let naopak příběh vnímaly a byl pro ně dostačující motivací pro splnění úkolu ohledně vykreslení pozvánky na lesní slavnost. Výkresy byly rozdílné – u starších dívek pečlivé a detailní (se snahou o vykreslení lesních zvířat), u chlapců a mladších dětí nedokončené a jednalo se spíše o abstraktní kresbu. Na všech výkresech se objevovaly hlavně jehličnaté stromy.

Přehlídka zvířátek je aktivita určena spíše pro větší skupinu dětí, proto se stala pro většinu rodičů překážkou – 4 rodiny tuto aktivitu úplně vynechaly, 3 rodiny si její zadání

poupravily na částečnou pantomimu, jedna rodina vlastní Albi knihu „Náš les“ a pomocí interaktivní tužky si zvuky zvířat přehrávala. Naopak vymyšlení písniček na lesní tematiku bavila děti i rodiče (Běží liška k Táboru, Hajný je lesa pán z filmu pro děti „Ať žijí duchové“, Trpasličí svatba, Polámal se mraveneček) – u mladších dětí se jednalo spíše o rozpoznávání předzpívané písně rodiči. Novinové rozhovory byly pro děti poutavé a velké oblibě se těšila „Kuňka upovídána“. Oceněny byly i obrázky určené pro vymalování. Poutavé bylo pro děti obrázkové čtení a pro některé rodiče bylo milým překvapením zjištění, že děti pravidla správného chování v přírodním prostředí znají a mnohdy vyšlo najevo, že je již v mateřské školce probíraly a některými se pravidelně řídí.

- U prvního úkolu pro mě bylo překvapujícím zjištěním splnění zadání ohledně vystřižení všech obrázků v novinách. Všichni rodiče to učinili za děti v domnění, že by tato činnost byla pro ně obtížná a hlavně nebezpečná. V jedné rodině byly dva výtisky novin. Před nalepením obrázků využili možnosti si zahrát také pexeso. Zařazení obrázků čmeláka a myši bylo pro některé děti obtížné a jeden z rodičů si u čmeláka nebyl jist, zda ho umístit pod obrázek louky či lesa.
- U druhého úkolu se neobjevily žádné komplikace, postavičky skřítků se zdály dětem i rodičům přitažlivé a naopak by ocenily více piktogramů k zařazení.
- Řazení obrázků ke stínům všechny děti bavilo a u několika dětí, došlo i k přeskočení stránek ohledně splnění stejné aktivity. Stejně to bylo i u „Rubriky pro chytré hlavičky“, hádanky děti velmi bavily a získala jsem převážnou většinu podnětů pro zlepšení novin, právě ohledně zařazení většího počtu hádanek a obrázků se stíny.
- Potěšující pro mě bylo, že splnění čtvrtého úkolu se stalo záminkou pro naplánování rodinného výletu do lesa. Jedna z rodin bydlí druhým rokem v satelitním městečku v jeho blízkosti a až nyní se do něj vydaly poprvé. Toto sdělení jsem přijala s velkou radostí a uspokojením, že hlavní cíl mého projektu o navázání pozitivního a aktivního vztahu k přírodě byl splněn. Za příznivého počasí se do lesa se vydávají skoro každý týden a děti se ke svým domečkům rádi vracejí a neustále je vylepšují.

8.2. Lesní školička sovy Agáty

Druhý blok provází informace ohledně snahy sovy Agáty o založení školy pro lesní mláďata. Do příběhu o sově jsou zahrnuty děti v dané mateřské škole, kde se pro ni stávají jejich vědomosti a výuka vzorem pro její vlastní působení v roli učitelky. V jejích hodinách, kde se objevují různé úkoly, se děti seznamují s listnatými a jehličnatými stromy, houbami a jinými plody, které mohou v lese nalézt.

- První hodina sovy Agáty je věnována lesnímu porostu – stromům a plodům. Dětem je vysvětlena důležitost lesního ekosystému vzhledem k životnímu prostředí a druhy lesů. Názorné vyobrazení a dělení stromů na jehličnaté a listnaté i s jejich plody dětem napomůže při dalším prozkoumávání a pozorování stromů přímo v přírodním prostředí.
- Úkolem pro děti je prověření jejich získaných znalostí skrze sběr plodů v přírodě a lesním prostředí, dle předloženého seznamu na obrázkové kartě. Kartu lze vystříhnout a nasbírané plodiny zaškrtnout. Další možností je využití obrázků listů stromů, kdy pedagog může nasbírané listy přinést přímo do prostoru třídy a úkolem dětí bude je správně rozdělit, případně třídít dle velikostí. Podzimní období je skvělou příležitostí pro sledování zbarvení listů a jejich následné zpracování do různých výtvarných činností.
- Druhá hodina sovy Agáty je věnována houbám. Houbaření je koníčkem mnoha samotných rodičů dětí, a proto je na místě vysvětlení rozdílu mezi jedlými a jedovatými houbami. Zdůrazněno je také pravidlo v případě neznalosti druhu houby a jejím ponechání na místě, jako potravy pro lesní zvěř. V novinách jsou předloženy obrázky nejznámějších hub, avšak zde je místo pro využití doplňující pomůcky v podobě různých atlasů hub a encyklopedií.
- Pro procvičení získaných znalostí o houbách a možném riziku sběru jedovatých druhů je zaměřen další úkol. Děti si vystříhnou obrázky různých druhů hub a určenou stránku namalují proutěný košík. Do košíků je jejich cílem nalepit jen jedlé houby.

Díky propojení teoretických znalostí s praktickými (skrže činnosti, které se objevují v lesních novinách), získává pedagog různé další možnosti pro své vzdělávací působení. Zároveň mohou být přírodniny, které jsou během podzimního období nasbírány (kaštiny, žaludy, šípky, jeřabiny, skořápky ořechů, makovice aj.), materiálem pro další činnosti i po zbytek roku. Ukončení tohoto bloku je poděkování sovy Agáty za prověření získaných znalostí a pozvolné představení následující a poslední části lesních novin, která je věnována přípravám na lesní zvěře na zimní období.

8.2.1. Evaluace práce s Lesními novinami v praxi

Evaluace z mateřské školy

Jako didaktickou pomůcku, která doprovázela část novin ohledně vyprávění o sově Agátě, zvolily učitelky plyšovou hračku sovičky, skrže níž bylo dětem v ranním kruhu přečteno povídání v podobě novinových rozhovorů o otevření lesní školičky pro zvířátka. Plyšová hračka tak získala také své pojmenování skrže převyprávěného příběhu o sově Agátě. Učitelky tuto didaktickou pomůcku využívají nadále i při jiných činnostech a také v rámci motivace dětí a v případě řešení konfliktů mezi dětmi. Tato část lesních novin byla probírána při tematickém celku „Říše rostlin a zvířat“.

- Dětem byl zadán domácí úkol, kdy do mateřské školy měly donést na druhý den určené nasbírané spadlé listy a poté v ranním kruhu si k obrázkům z lesních novin tyto listy společně přiřazovaly. Velmi jsem ocenila tuto zvolenou činnost, protože tak byly zapojeni i rodiče v rámci rodinné procházky do přírody. Nasbírané listy se staly poté součástí pro vytvoření bodlin ježka v další předložené aktivitě.
- Sběr přírodnin v podzimním období je přirozenou aktivitou dětí při venkovním pobytu a učitelky běžně tento materiál zařazují do výtvarných činností. Poupraven byl tak úkol, kdy děti nasbíraly na procházce libovolné přírodniny. Následující den je dala učitelka při řízené činnosti na stoleček, na němž společně dle předložené obrázkové karty hledaly a přiřazovaly určené přírodniny – jedlá a nejedlá houba byla v podobě plastové hračky kvůli bezpečnosti a hygienickým nařízením. Tato činnost byla učitelkami oceněna, protože ji bylo možné propojit

s venkovním pobytem a zároveň se řízenou činností ve třídě. Oblíbenou aktivitou byl také sběr kaštanů, které poté děti využily k výrobě různých zvířat. Další výtvarnou aktivitou bylo také vytvoření z mechu a jiných přírodních na kartonu od papírových krabic, les a lesní zvěři.

- Houbám byl věnován celý týden, kdy učitelky pracovaly jak s novinami, různými encyklopediemi a jiným didaktickým materiálem. Úkol ohledně nakreslení proutěné košíku, byl vynechán a obrázky hub byly použity v ranním kruhu, kdy učitelka doprostřed postavila skutečný proutěný košík a děti poté do něj vkládaly obrázky znázorňující jedlé houby. Poté jim přečetla hádanky, které se objevují v „Rubrice pro chytré hlavičky“, ty se dětem velmi líbily. Pohádka „O neposedných houbách“ byla dětem přečtena před odpoledním odpočinkem.
- Tento celek lesních novin byl učitelkami oceněn, jako vhodný podklad doplňující jejich naplánované vzdělávací činnosti. Zároveň byl velmi kladně ohodnocen z pohledu dětí, činnosti byly motivující a zábavné.

Evaluace z rodin

Příběh o sově Agátě byl pro všechny děti poutavý a největší celkový úspěch z lesních novin měly aktivity spojené se sbíráním hub, lesních plodů, listů a jiných přírodnin. Češi jsou národem houbařů a i v dotazovaných rodinách se vyskytují vášniví houbaři, kteří část novin, která byla houbám věnována, ocenili. Pro mnohé maminky se naopak sběr lesních přírodnin stal záminkou pro jeho další využití ve smyslu výroby podzimní dekorace do svých domovů.

- Možnosti splnění zadaného úkolu ohledně sběru přírodnin dle předložené obrázkové karty bylo několik. Vystřihnutí karty a následné odškrtávání přímo na listu papíru zvolily 4 rodiny, 2 rodiny si zadání a seznam přírodnin vyfotilo do svého mobilního telefonu, 2 rodiny si obrázkovou kartu dokonce zalaminovaly (odškrtnutí se dá poté setřít a karta opět využívat – obě maminky jsou učitelky v mateřské škole a na takovéto praktické řešení jsou zvyklé).
- Co se týká samotného využití různých atlasů hub při houbaření, dozvěděla jsem se z rozhovorů novou zajímavou skutečnost. Převážná většina tatínků, kteří mají zároveň rozhodující slovo v rodině ohledně určování jedlých a nejedlých hub,

používá mobilní aplikace, které jsou přímo zaměřené na toto určování. Mobilní aplikace jsou také více atraktivní pro děti, kteří se do určování skrze aplikace s nadšením zapojují.

- Určování jedlých hub a následné lepení do nakresleného proutěného košíku všechny děti bavilo. U mladších dětí dopomáhaly rodiče – starší se v určování již bezchybně vyznaly.

Tuto část lesních novin většina dotazovaných rodičů hodnotila nejvíce kladně, dle mého názoru je to díky předloženým aktivitám, které byly záminkou a důvodem pro venkovní pobyt a cestou do přírody. V dnešní uspěchané a hektické době nabízí právě pobyt v přírodě a v lese možnost si odpočinout, nabrat síly a prožít se svou rodinou příjemné chvíle.

8.3. Příprava na zimní období

V úvodu poslední části lesních novin je popisován konec podzimního období a změny, které souvisí s nástupem zimy. Zdůraznění nutnosti příprav příbytků zvířat, ve kterých přečkají zimu se svými zásobami potravy, je spojeno s odletem tažných ptáků do teplých krajín. Prostřednictvím novinových rozhovorů jsou dětem předkládány způsoby přečkání zimy u jednotlivých zvířat, které jsou znázorněny obrázkem, který je možné si dle vlastní fantazie vykreslit. Velký rozhovor je poté věnován Ježku západnímu (obecnému), s kterým děti mnohdy přijdou do kontaktu i na zahradách u svých domovů.

- Úkoly se zde objevují dva – rovinný „Labyrint“ ležící na listu papíru, která rozvíjí vnímání a orientaci v prostoru. Druhým úkolem je vystřihnout šablony ježka, následné nalepení na čtvrtkový papír a dolepení přírodnin, které znázorní ježčí bodliny.
- Část lesních novin je zaměřena na migraci tažného a stálého ptactva. Druhý ptáků s jejich popisy jsou na obrázcích, které mohou sloužit k různým vzdělávacím činnostem jako je například – třídění do daných skupin, pexeso, pomůcka při přímém pozorování ptáků ve venkovním prostředí. Přiřazování obrázků ke správnému stínu se objevuje na další straně.

- Odůvodnění důležitosti práce lesníků a myslivců napomáhá průvodce - skřítek Vítek, který vysvětluje rozdíly v jejich zaměstnání a pravomocích Právě před zimním obdobím je jejich hlavní náplní práce příkrmování lesní zvěře a zajištění potravy do krmelců i následné doplňování v zimě. Děti jsou vyzváni skřítkem Vítkem ke shromáždění potravy – kaštiny, jablka, brambory, mrkev, suchý chléb a následně pověřeny vyhledáním nejbližšího krmelce v jejich okolí, kam tyto dobroty pro lesní zvěř uloží.
- Posledním úkolem a možností pro další tvořivou činnost je vyrobení lojové koule. Hotové výrobky poté děti mohou umístit na stromy v okolí mateřské školy, nebo doma na venkovních parapetech oken. Lojová koule se tak stává budoucím možným prostředkem pro pozorování ptáků a to i v zimním období.

Závěr lesních novin je zaměřen na vyprávění o úspěšném otevření lesní školky sovy Agáty, která si na výpomoc musí přizvat lesního skřítku Vítku. S dětmi se oba loučí s pochvalou za skvělé výsledky a označují je za skutečné přátele lesa.

8.3.1. Evaluace práce s Lesními novinami v praxi

Evaluace z mateřské školy

Poslední část lesních novin a jeho úvodní vyprávění bylo dětem učitelkou předčítáno v ranním kruhu. Část novin, která je věnována ptactvu se stala doprovodným programem již v září, kdy byl probírán tematický celek „Kam ptáci letí“.

- Vyprávění o Ježkovi obecném a výroba ježka proběhla jako reakce na nečekanou situaci, kdy jedno z dětí při příchodu do školky s nadšením vyprávělo o objevení se ježka na jejich zahradě.
- Stránka věnována lesnictví se stala inspirací pro jednu z učitelek, kdy byl požádán otec jednoho z dětí, který se zabývá myslivectvím, aby dětem o svém koníčku povyprávěl. Součástí jeho výkladu byla také procházka do nedalekého lesa k místnímu krmelci, kde děti byly obeznámeny s tím, jaké vhodné potraviny je třeba do krmelce vkládat a jak starost o něj probíhá.

- Výroba lojové koule probíhala v rámci řízené činnosti a výrobky byly umístěny na školní zahradě.

Po ukončení práce s Lesními novinami, byly výtisky ponechány dětem, které si je s nadšením nesly domů, jako ukázkou pro své rodiče.

Evaluace z rodin

Povídání o přípravě lesa a lesní zvěře na zimní období naopak zaujalo všechny děti a aktivně se zapojovaly zvědavými otázkami do diskuze s rodiči. Na ty plynule navazovaly předložené novinové rozhovory s lesními zvířátky, doplněné o omalovánky, které s nadšením všechny děti vybarvily. Oceněna byla i stránka věnována Ježku obecnému, protože právě v podzimním období se objevuje na několika zahradách dotazovaných rodin. Při rozhovoru se vedla diskuze o tom, zda je vhodné ježka krmit a jakými surovinami. Jedna z rodin si ježka pojmenovala. Navštěvuje totiž jejich terasu druhým rokem – děti mu doplňují misku s vodou a příležitostně předkládají konzervu s krmivem pro kočky.

- Výtvoři ježků a jejich dozdobení přírodninami jsem při návštěvách u rodin objevila také na lednicích, kde zaujímaly své čestné místo.
- Stránka věnovaná lesníkům a myslivcům byla zajímavá pro děti i rodiče, kdy se několik z nich přiznalo, že jim doposud toto rozdělení funkcí a prací nebylo známo. Všichni se aktivně zapojili do sběru pečiva, ovoce a zeleniny a vydali se hledat nejbližší krmelce ve svém okolí. Návštěvu krmelce opakují a je účelem jejich procházek do přírody a u 4 rodin dokonce propojením s procházkou před Štědrým večerem. Jedna maminka usušila pomeranče a jiné suroviny a nazdobily s ním s dětmi vánoční stromeček pro zvířata v lese.
- Vytvoření lojové koule mělo dva způsoby splnění úkolu. Polovina rodiny se aktivně zapojila do výroby dle předloženého návodu a druhá polovina si tyto koule zakoupila v obchodech. Skoro všichni si je však pověsili na svých zahradách, či si je upevnili na parapet. Děti poté s oblibou sledovaly ptactvo.

9 DISKUZE A VÝSLEDNÁ EVALUACE LESNÍCH NOVIN

Pro získání evaluace a zpětné vazby ohledně práce s Lesními novinami jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru s učitelkami z mateřské školy a rodinami, které s novinami pracovaly. Původním záměrem bylo vložit noviny jen do mateřských škol, ale bohužel z důvodu odřeknutí spolupráce s jednou z nich (v mateřské škole došlo k náhlým personálním změnám), jsem požádala rodiny ze svého okolí o součinnost. Snahou bylo také získat informace o podpoře environmentálního vzdělávání v mateřské škole.

9.1. Mateřská škola

Danou mateřskou školu navštěvuje můj syn a v této návaznosti jsou mé vztahy s pedagogickým personálem vřelé. Zároveň jsem díky této skutečnosti byla s učitelkami v neustálém kontaktu ohledně získávání průběžných informací o práci s novinami a také ku pomoci v případě potřeby ohledně dotisku novin. Skupinový rozhovor trval necelé dvě hodiny a probíhal v odpoledních hodinách přímo v mateřské škole, v klidném a izolovaném prostředí školní třídy s oběma učitelkami, které vyučují u nejstarších dětí „předškoláků“. Okruhy otázek pro rozhovor s učitelkami jsem měla předem připravené.

Jaká konkrétní témata jsou ve Vašem Třídním vzdělávacím programu zaměřena na podporu environmentální výchovy a jaké vzdělávací činnosti jsou v nich obsaženy?

V naší mateřské škole se snažíme o to, aby se prvky environmentální výchovy promítaly do všech vzdělávacích bloků a činností, tak jak udává Rámcový vzdělávací program. V tematických blocích s názvem „Příroda a my“ a „Svět a my – Planeta Země“ se zaměřujeme na témata ohledně – koloběhu přírody, roční období, počasí, říši zvířat a rostlin, ochranu přírody a péče o ni, vodu v přírodě, ekologii a ekosystém. Vzdělávací činnosti, které jsou obsahem těchto uvedených tematických celků, jsou zprostředkovny pomocí například literárních příběhů, skrze diskuze, které jsou vedeny v ranním kruhu, hry, různé badatelské experimenty, didaktické a metodické materiály, objednané

výukové programy. Naší hlavní snahou je však zprostředkovat vzdělávací činnosti v rámci každodenního venkovního pobytu:

- poznávání okolí mateřské školy při procházkách – přilehlé louky, pole, les, vodní nádrž
- přímé pozorování přírody a života v ní všemi smysly – například pomocí lup a sklíček, kontakt s přírodninami
- práci na školní zahradě, kdy se děti aktivně zapojují do hrabání listí, zvelebování při jarním sázení květin do květináčů a záhonků. Snažíme se mít vždy při sobě při procházkách sáčky pro ukládání odpadků, které nalezneme s dětmi v přírodě a do které nepatří.
- kontakt se zvířaty – nedaleko naší mateřské školy jsou ustájeny koně, ovce.

Naší velkou snahou je ale umožnění co nejvíce spontánních činností dětem při venkovním pobytu. Pro děti je přirozenou činností sbírat různé kamínky, překonávat přírodní překážky, skákat do kaluží a hrát si s blátem. Bohužel se poté setkáváme občas s komplikacemi ohledně výhrad ze strany rodičů, co se týká špinavého oblečení.

Jaké konkrétní vzdělávací programy jsou do vaší mateřské školy zvány v návaznosti na podporu environmentálního vzdělávání?

Každoročně spolupracujeme s neziskovou organizací Cassiopeia, s paní Mgr. Václavou Bílkovou si domlouváme její návštěvy přímo v prostorách naší školky pro tvoření s přírodními materiály či ekologické programy o životě zvířat, nebo také exkurzi na jejím statku. Každý rok se pro děti také koná oblíbený výukový program Dravých ptáků, kdy chovatel přiveze dětem ukázat například živého orla, káně. Bohužel období ohledně pandemie Covidu-19 byla velkým zásahem pro organizování těchto akcí a až nyní pozvolna opět výukové programy domlouváme.

Jak se podpora environmentální výchovy prolíná s vizí vaší MŠ?

Velmi napomáhá pozice naše mateřské školy, přírodu máme na dosah ruky. Snažíme se vždy dát před pobyt venku dětem možnost volby, kam konkrétně se chtějí vydat. Mezi méně oblíbené patří procházka po okolí MŠ a velké oblibě se těší les, louka a školní zahrada. Zde vzniká menší úskalí, ohledně projektování školní zahrady. Jedná se poměrně malý prostor a naším velkým snem a snahou je vybudování přírodní učebny, která by měla vzniknout místo zahradního domku určenému pro uskladnění náradí a pomůcek.

Jakým dojmem na vás zapůsobily Lesní noviny na základě stylistického a vizuálního ztvárnění?

Velmi oceňujeme množství vytištěných noviny, každé dítě mohlo mít svůj výtisk a pro nás nebylo potřebné materiály množit. Zároveň velmi kladně hodnotíme barevné provedení, které bylo pro děti více podnětné a motivující. Z hlediska stylizace – velikost a úprava textu je hodnocena také kladně. Obrázkový materiál byl nápaditý, dětem byl poskytnut dostatečný prostor pro jejich vlastní tvorbu (omalovánky) a oceňujeme reálné zobrazení zvířat. Styl novinových rozhovorů je nápaditý, bohužel jsme ale nenalezly prostor pro skupinové využití a předčítán byl na základě vlastního požadavku dítěte, například při individuální práci s novinami. Svázání novin mělo své klady (uskladnění, manipulace dětí) a zápory (byla nutná dopomoc se stříháním, ale také ohledně orientace při instrukci od učitelky, na jaké straně se právě pracuje).

Jakým způsobem jste projektovala a realizovala práci s Lesními novinami?

Postup a možnosti využití novin jsou ponechány na učiteli (tento způsob oceňuji). Vybraná témata jsou vhodná k podzimnímu zaměření a našim zavedeným blokům třídního vzdělávacího programu. S novinami jsme pracovali skupinově (ranní kruh, výtvarné činnosti, přímo při venkovním pobytu), ale také individuálně (hlavně s pracovními listy), kdy dětem byla poskytnuta možnost volby, jaký úkol chtějí vypracovat (oblíbené bylo přiřazování stínů k postavám, Labyrint, omalovánky). Jako doplnění novin jsme využívaly také své vlastní pracovní listy, encyklopedie, obrázkové

materiály. Vzdělávací činnosti odpovídaly svou vhodností pro chápání a vnímání spíše starším dětem předškolního věku – předškoláci jsou ideální skupinou.

Objevily se komplikace v rámci práce s Lesními novinami?

Podzimní období je typické pro velkou absenci dětí z důvodu nemoci. Zde nastaly menší komplikace, kdy některé z dětí chybělo a po návratu do školky zjistilo, že nemá doplněnou část novin oproti ostatním – řešily jsme to poté právě individuální prací ráno a odpoledne, při volné hře. Svázaného materiálu bylo hodně, nastávaly komplikace ohledně orientace a vyhledávání zadaného úkolu – řešením by mohlo být rozdělení novin na dané tři bloky (slabší sešity) a svázat je jednotlivě. Téma ptactva by pro naši školku bylo konkrétně umístit na začátek novin, protože se mu věnujeme v měsíci září.

Jaký dojem ve vás zanechaly Lesní noviny z hlediska dlouhodobého vnímání a poznatků dětí, ohledně povědomí o lesním ekosystému?

Lesní noviny obsahují přiměřené množství informací a vzdělávacích činností, které vedou k založení environmentálního povědomí o lese a dění v něm. V dětech podnítily zájem o přírodu a zároveň jim přinesly radost z pobytu v lesním prostředí. Velký zájem byl projeven hlavně u chlapců, kteří svými dotazy dokázali rozvést zajímavou diskuzi. Dokážeme si představit jejich pokračování, které by například mohlo být zaměřené na téma voda, ze života hmyzu, včely, mláďata zvířat, motýly, jarní květiny. Noviny by se mohly stát zároveň prostředkem pro diagnostiku dětí, ohledně grafomotoriky a zrakového vnímání. Zároveň by se mohly stát podkladem pro Třídní vzdělávací program a témata Lesních novin zařazena přímo do vzdělávacích celků.

9.2. Rodinné prostředí s dítětem předškolního věku

Ohledně získání odpovědí na mé připravené okruhy otázek, jsem navštívila 8 rodin v jejich domácím prostředí, ve kterých jsou 2 dívky ve věku tří let, 2 chlapci ve věku 4 let, 1 chlapec ve věku 6 let a ve věku 5 let dva chlapci a dvě dívky. Dohromady se jedná o 9 dětí předškolního věku. Získané reflexe mohou být zkreslené z důvodu přátelských vztahů, které s rodinami dlouhodobě udržuji. Rozhovor s každou rodinou trval v průměru 35 minut a z počátku se zabýval zjištěním:

- kolik hodin denně tráví rodina a její členové v přírodě (průměrně 1,5 hodiny – zahrnuje i zahradu a okolí domu),
- zaměření rodiny v rámci environmentální problematiky (jen třídění odpadů a osvěta ke straně dětí v rámci šetrného chování k přírodě a zvířatům),
- návštěv kulturních či společenských akcí/programů, které jsou environmentálně zaměřeny – převážná většina rodin cíleně podniká výlety, které obsahují naučné přírodovědné stezky,
- obsahuje jejich knihovna naučné encyklopedie a literaturu zaměřenou na přírodu (Pohádkové čtení od Albi), odebírají dětské časopisy (Ahoj divočino).

V pokračování rozhovorů se objevovaly otázky cílené na získané dojmy ohledně stylizace a vizuálního provedení Lesních novin, které všichni hodnotili kladně. U tříletých dětí mnohé aktivity bylo nutné provádět s nadměrnou pomocí rodičů (zastoupeno matkami dětí), celkové hodnocení bylo kladné a děti nejvíce bavily pracovní listy, hádanky a stavění domečků pro skřítky v lese. Překvapila mě snaha všech rodin o poctivé vypracování všech úkolů. Jako poděkování jsem do každé rodiny přinesla dětem postavičku lesního skřítky Vítky, kterou jsem zakoupila.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo představení problémů dnešní uspěchané doby, která sebou přináší odcizení člověka k přírodě a uvedení principů environmentální výchovy a vzdělávání, které je nutné uplatňovat v každém věku, avšak snaha o založení jejich pevných základů je nejefektivnější již u dětí předškolního věku. Předškolní období se vyznačuje přirozenou potřebou dětí poznávat okolní svět a osvojit si pravidla chování ve společnosti lidí a zároveň i v prostředí, ve kterém žijí. Pro rozvíjení těchto kompetencí, které motivují k povzbuzení zájmu o přírodu a životní prostředí a posílení citlivosti k ní, je v bakalářské práci představen environmentální projekt „Lesní noviny“. Toto monotematické vydání novin bylo koncipováno za účelem nahlédnutí předškolních dětí do problematiky lesního ekosystému, pomocí předložených environmentálních aktivit.

V teoretické části se bakalářská práce zabývá zdůrazněním nutnosti vytváření vztahu člověka k přírodě a předkládá metody vzdělávání získaných prožitků v přírodním prostředí. Dále představuje historii environmentální výchovy a její cíle v předškolním vzdělávání, se specifikací tohoto věku. Metodické a didaktické zásady jsou obsaženy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, které jsou náplní vzdělávací činnosti v roli učitele environmentální výchovy. Specifikuje možnosti terénní výuky z teoretického hlediska a představuje prvky podpory vzdělávání v rámci lesní pedagogiky.

V praktické části je popsán environmentální projekt „Lesních novin“, jehož hlavním cílem bylo zjistit přínos zpracovaného materiálu v oblasti výchovně vzdělávacího procesu u dětí předškolního věku, skrze navržené aktivity v praxi v mateřské škole a v rodinném prostředí.

Na základě získané evaluace vyplývá, že projekt byl přínosem k podpoře environmentální vzdělávání u předškolních dětí. Zároveň ale obsahuje určité drobné nedostatky, noviny jsou příliš objemné a tematicky rozsáhlé. Bylo by vhodnější je rozčlenit do méně samostatných oblastí – témat, které zároveň umožní i lepší manipulaci dětí s novinami. Připomínky byly i v oblasti přidání pracovních listů zaměřených na zrakové vnímání v podobě přiřazování stínů k siluetám a hádanek.

Celkové hodnocení mé práce bylo kladné, ať ze strany učitelek, rodičů či dětí samotných, a proto jsem se rozhodla v projektu pokračovat, a noviny tak rozšířit o další vydání.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- Andresková, J., Kubecová, M., Kukačková, M., Suchardová, L., & Zemanová, K. (2018). *Rozvíjíme environmentální citění dětí*. Raabe.
- Broukalová, L. (2016). *Environmentální výchova z pohledu učitelů*. Masarykova univerzita.
- Cornell, J. B. (2012). *Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem*. Portál.
- Činčera, J. (2007). *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Paido.
- Činčera, J., & Holec, J. (2016). Terénní výuka ve formálním vzdělávání. *Envigogika*, 11(2).
<https://doi.org/10.14712/18023061.533>
- Hederer, J. (1994). *Životní prostředí a výchova*. Portál.
- Činčera, J., Jančaříková, K., Matějček, T., Šimonová, P., Bartoš, J., Lupač, M., & Broukalová, L. (2016). *Environmentální výchova z pohledu učitelů*. Masarykova univerzita.
- Hofmann, E. (2003). *Integrované terénní vyučování*. Paido.
- Horká, H. (2000). *Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy* (2. rozš. a dopl. vyd). Paido.
- Hrabák, R., & Poruba, M. (2005). *Les* (ilustroval Květoslav HÍSEK). Aventinum.
- Jančaříková, K. ([2017]). *Činnosti k rozvíjení přírodovědné gramotnosti v předškolním vzdělávání*. Raabe.
- Jančaříková, K. & Kapuciánová, M. (2012). *Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby*. *Envigogika*, 7(1).
<https://doi.org/10.14712/18023061.71> MŠMT. (2021, 24 srpna).
- Kieling, A., & Wunsch, S. (2021). *Malá lesní škola: o životě v přírodě* (přeložil Magdalena HAVLOVÁ). Kazda.
- Krajhanzl, J. (2014). *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší*. Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání ve spolupráci s Masarykovou univerzitou.
- Leblová, E. (2016). *Environmentální výchova v mateřské škole* (2.vy). Portál.

Máchal, A. (2000). *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]*. Rezekvítek.

Podroužek, L. & Jůza, J. (2000). *Didaktika přírodovědy: (vyučování přírodovědě na integrovaném pozadí vybraných ekosystémů)*. Západočeská univerzita.

Pojďme na to od lesa: příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky. (2015) (Druhé, aktualizované a doplněné vydání, ilustroval Pavel PROCHÁZKA). Správa NP Šumava.

RVP PV září 2021. <https://www.msmst.cz/file/56051/>

Vágnerová, M.(2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* (Vydání druhé, doplněné a přepracované). Karolinum.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1: Environmentální projekt – Lesní noviny